

УДК 338.24.021.8

ІНСТИТУЦІЙНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Оніщенко Ірина Олександрівна
аспірантка
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: iraniki@ukr.net

Анотація: Досліджено особливості стану тіньової економіки в Україні. Проаналізовано інституційні чинники функціонування і процвітання тіньового сектору економіки в Україні. Розглянуто різноманітні методично-аналітичні підходи до оцінки рівня тіньової економічної діяльності. Обґрунтовано ефект нагромадження факторів впливу на рівень тіньової економіки в Україні.

Ключові слова: тіньова економіка, причини тінізації економіки, тіньовий сектор економіки, оцінка рівня тіньового сектору, методично-аналітичне забезпечення.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 1; бібл.: 15.

INSTITUTIONAL FACTORS IN THE FORMATION OF SHADOW ECONOMY IN UKRAINE

Irina Onishchenko,
Postgraduate Student
of SHEI «Banking University»
e-mail: iraniki@ukr.net

Abstract. Investigated the features state of the shadow economy in Ukraine and its development. Analyzed factors institutional functioning and prosperity of the shadow economy in Ukraine. Considered the various methodological and analytical approaches to assess the level of shadow economy. Identified the place in the world rankings Ukraine, concerning the shadow economy. Grounded effect of the accumulation of factors influencing the level of shadow economy in Ukraine. Determined own interpretation of the concept of “incremental effect of factors influencing the level of the shadow economy of the state”. Proposed recommendations that will contribute to the reduction of the shadow economy in Ukraine. Represented the results of research in the form of conclusions.

Keywords: shadow economy, the causes of the shadow economy, shadow economy, assessment of the shadow sector, methodological and analytical support.

Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 1; bibl.: 15.

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ ТЕНЕВОЙ ЭКОНОМИКИ В УКРАИНЕ

Онищенко Ирина Александровна,
аспирантка
ГБУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: iraniki@ukr.net

Аннотация. Исследованы особенности состояния теневой экономики в Украине. Проанализированы институциональные факторы функционирования и процветания теневых сектора экономики в Украине. Рассмотрены различные методично-аналитические подходы к оценке уровня теневой экономической деятельности. Обоснованно эффект накопления факторов влияния на уровень теневой экономики в Украине.

Ключевые слова: теневая экономика, причины тенизации экономики, теневой сектор экономики, оценка уровня теневых сектора, методическо-аналитическое обеспечение.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 1; библи.: 15.

Вступ. Тіньовий сектор економіки України на нинішній день представляє загрозу для національної економіки країни, що стало однією з найбільших не лише фінансово-економічних, а й суспільних проблем. Саме тому зазначена проблема потребує значної уваги з боку науковців, держави, владних структур і підрозділів, що займаються контролем рівня тіньової економіки в Україні.

Існує система факторів, що сприяє розвитку тіньової економіки в Україні. Кожен елемент цієї системи завдає негативний вплив на розвиток багатьох ланок національної економіки України. Дослідження методів зменшення впливу цих факторів – важлива економічна проблема, яка потребує негайного розв'язання.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Теоретико-аналітичні аспекти основних передумов високого рівня тінзації національної економіки досліджували: Л. М. Фільштейн [1]; І. Ю. Приварникова [2]; Т. А. Тищук, Ю. М. Харазішвілі, О. В. Іванов [3], О. В. Приймак [4] та інші. Особливу увагу питанням щодо наслідків тінзації, а також особливостей і напрямів детінізації економіки як складової стратегії реформ приділив Т. А. Тищук, а також учені Ю. М. Харазішвілі, А. В. Іванов; Л. М. Фільштейн, І. Ангелко [5], Ю. С. Нехайчук [6] та ін.

Проте на сьогодні залишається відкритим питання детінізації всіх ланок суспільного життя в Україні, передусім економічної сфери, яка зазнає найбільшої шкоди від процвітання тіньового механізму.

Мета статті – на основі аналізу інституційних чинників формування тіньової економіки визначити масштаби і динаміку змін рівня тінзації економіки України, розробити рекомендації щодо визначення факторів впливу на зниження рівня тіньової економіки в Україні.

Результати дослідження. В умовах поширення цінових і девальваційних шоків, ескалації військового конфлікту спостерігається подальше суттєве зростання тіньової економіки, започатковане 2013 року. За розрахунками Мінекономрозвитку, у першому квар-

талі 2015-го рівень тіньової економіки порівняно з відповідним періодом 2014 року збільшився ще на сім в. п. – до 47% від обсягу офіційного ВВП. Чинником, що зумовив збільшення рівня тіньової економіки за цим методом у I кварталі 2015 року, стало звуження споживчого попиту з боку населення (спровоковане, у свою чергу, як скороченням реальної заробітної плати, так і погіршенням споживчих настроїв), яке негативно позначилось на результатах роботи роздрібної торгівлі і, насамперед, великих торговельних точок (супермаркетів). Як наслідок, для задоволення споживчих потреб населення надавало перевагу «бюджетним» суб'єктам малого підприємництва, які, у свою чергу, мають високу схильність до відходу в «тінь» за несприятливих умов функціонування.

Поширення тіньової економіки негативно позначається на дієвості механізмів та інструментів глобального управління, управління національними економіками. Основними сучасними проблемами тінзації економічних відносин у глобальному вимірі визнано тіньову зайнятість і незаконні фінансові потоки.

Згідно з інформацією, що надає Міжнародний центр перспективних досліджень (МЦПД), 2013 року в тіні опинилося приблизно 250 млрд грн коштів українських платників податків; 41% закупівель державні та комунальні підприємства проводили без застосування тендерних процедур [7]. За даними СБУ, від 50 до 75% бюджетних асигнувань під час процедури держзакупівель освоюється з численними порушеннями [9]. Через корупційні оборотки у сфері держзакупівель збитки становлять 10–15% (35–53 млрд грн) видаткової частини держбюджету щорічно [10, с. 15].

Обсяги виведення коштів, отриманих у результаті корупційних та економічних злочинів, за оцінками міжнародних експертів, перевищують 10 млрд дол. США на рік. При цьому в останні роки виведення капіталів за рахунок заниження цін експорту становить від 73 до 79% [8, с. 2].

Негативну тенденцію щодо тіньової економіки характеризують світові рейтинги, в яких Україна посідає одні з найгірших місць (*табл.*).

Таблиця

Україна у світових рейтингах щодо тіньової економіки

	Economic Freedom Index, 2016	Corruption Perception Index, 2015	Doing Business, 2015–2016	World Competitiveness Report, 2015–2016	Shadow Economy Index, 1999–2007
Україна	162 (out of 178)	130 (out of 167)	83 (out of 189)	79 (out of 140)	145 (out of 162)
	Economic Freedom Index, 2014	Corruption Perception Index, 2013	Doing Business, 2014	World Competitiveness Report, 2014–2015	
	155 (out of 186)	144 (out of 177)	112 (out of 189)	76 (out of 144)	
Source	Heritage Foundation	Transparency International	World Bank	World Economic Forum	Schneider, Buehn, Montenegro

Індекс економічних свобод 2016 року засвідчив, що динаміка показників говорить про незадовільний стан інвестиційного клімату та рівня корупції, де Україні традиційно належать одні з найнижчих сходнок у світі: 162-га позиція у світовому рейтингу серед 178-ми країн у світі [11]. У 2014 році Україна займала вищу сходинку, опинившись при цьому на 155-му місці серед 186-ти країн світу.

Результати Індексу сприйняття корупції 2013 року, який проводив рейтинг Transparency International,

свідчать, що умови для ведення довгострокового бізнесу в Україні значно погіршилися. Згідно з дослідженням Індексу сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI), рейтинг України за рівнем корумпованості залишився майже незмінним – 25 балів зі 100 можливих [12]. Таким чином, Україна посіла 144-те місце серед 177 держав, охоплених дослідженням. Основними причинами такого стану експерти рейтингової комісії визначили монополізацію бізнесу, неможливість його довгострокового планування. У

2015 році Україна поліпшила свої позиції, піднявшись до 130 позиції в світовому рейтингу серед 167-ми країн. Проте умови для ведення довгострокового бізнесу в Україні залишаються незадовільними, що, у свою чергу, негативно впливає на інвестиційну привабливість України.

Перешкодою до залучення інвестицій в економіку України є стан вітчизняного фінансового ринку. Фінансовий ринок України характеризується низькою інформаційною прозорістю, схильністю до маніпуляцій і махінацій, відсутністю ефективної системи захисту прав інвесторів, нерозвиненістю правової бази і механізмів урегулювання корпоративних конфліктів, що є бар'єром для залучення серйозних інституційних інвесторів [13, с. 216].

У рейтингу з легкості ведення бізнесу *Doing Business* 2015–2016 років Україна стрімко піднялась із 112-го місця до 83-го місця серед 189-ти країн світу порівняно з попереднім роком цього самого рейтингу, що свідчить про позитивні зрушення у становленні бізнес-середовища в Україні [14].

У 2015–2016 рр. Україна погіршила свої позиції в рейтингу індексу глобальної конкурентоспроможності, посівши 79-ту позицію у світовому рейтингу серед 140 країн [15]. Українські підприємства не встигають розвиватися стрімкими темпами, як це роблять зарубіжні країни, саме тому вітчизняні підприємці не в змозі конкурувати на рівних із підприємцями з таких провідних країн, як Китай, Німеччина, США, Японія, Франція та ін.

На наш погляд, найбільш несприятливими інституційними факторами для ведення українського бізнесу виділено такі (у міру спадання значення): корупція, політична нестабільність, доступ до фінансування, забюрократизованість владних структур, інфляція, податкові ставки, адміністрування податків та ін.

Вважаємо, що сукупність інституційних факторів, які сприяють тінізації економіки країни, спричиняють ефект нагромадження (*рис.*). Ефект нагромадження в цьому разі являє собою накопичення чинників, що поступово примножують дію активізаційних механізмів становлення і процвітання процесів тінізації економіки у країні.

Згідно з представленою схемою, кожен фактор взаємопов'язаний з іншими факторами впливу на рівень тіньової економіки в Україні. Усі подані фактори поділено на різноманітні сфери впливу. Сукупність погіршуваних факторів нагадує «снігову лавину», яка постійно поповнюється і стає більшою з кожним роком, що посилюють і погіршують загальну ситуацію всередині країни.

Сфера підтримки підприємництва має велике значення, оскільки саме інституційні стимули, надані державою підприємствам, сприяють прозорій діяльності суб'єктів господарювання. В Україні спостерігається низький рівень фінансування малого і середнього бізнесу, високий податковий тиск на підприємців, проблеми адміністрування податків, не вигідні умови надання кредитів малому і середньому бізнесу. Усе це сприяє розвитку тіньового сектору економіки у країні. Погіршує ситуацію ментальне сприйняття коруп-

ції та високий рівень патерналізму серед українського населення.

Не менш важливою залишається сфера ринку праці, оскільки саме від рівня зайнятості, стимулів до офіційного працевлаштування населення залежить, чи будуть потенційні працівники влаштовуватися на нелегальні підприємства із зарплатою «у конверті» або ж оберуть офіційний заробіток.

Будь-яке підприємство має власну систему обліку та аудиту, ефективність яких залежить від того, як побудована національна система обліку і аудиту в країні. В Україні існує невідповідність національних стандартів бухгалтерського обліку та аудиту міжнародним, що залишає можливість підприємствам маневрувати з методами обліку та аудиту, а найголовніше – із заповненням фінансової звітності підприємства, яка в цьому разі може стати некоректною і не відповідатиме дійсності. Відмітимо те, що на українських підприємствах можна стикнутися з правовим нігілізмом українських працівників, які, у свою чергу, вдаються до того, що здійснюють ведення документації на підприємствах формально, а це проявляється: у некомпетентності в нормативних актах, що регламентують облік та аудит на підприємстві, несерйозне ставлення до заповнення первинної документації, а в перспективі фінансової звітності підприємства, прояв відкидання власної відповідальності за неправильні дії в бухгалтерських справах підприємства, формальне існування служби внутрішнього аудиту на підприємстві та ін.

Законодавча сфера також завдає вагомий вплив на підтримку процесу тінізації економіки в Україні. Прогалини в законодавстві, відсутність захисту прав власності, повільний темп проведення зрушень і реформ у судовій системі України – усе це підтримує нагромаджувальний ефект факторів впливу на рівень тіньової економіки в Україні.

Одна з найважливіших сфер впливу на процес тінізації економіки України – сфера державного регулювання у країні. В Україні можна стикнутися з такими її проявами: високий ступінь корумпованості в державних органах влади, зарегульованість економіки, дестабілізація політико-територіального устрою на Сході України, недосконале грошово-кредитне регулювання, недовіра населення до органів влади та ін. Саме від державного впливу і внеску залежить, наскільки суб'єкти господарювання будуть заінтересовані у провадженні та підтримці легального бізнесу і зменшенні тінізації національної економіки загалом.

Великий вплив на становлення тіньового сектору економіки України має сфера впливу злочинного сектору, дія якого спричинена впливом попередніх факторів.

Таким чином, саме велика кількість і різносторонність сфер впливу зазначених вище інституційних факторів на становлення та розквіт тіньового сектору економіки забезпечує дисбаланс соціально-економічної ситуації в Україні.

Підсумувавши вищезазначене, пропонуємо дати власне визначення такому економічному явищу: нагромаджувальний ефект факторів впливу на рівень тіньової економіки держави – це результат взаємодії інституційних факторів, від яких залежить рівень

тіньової економіки держави, наслідком якого є при-
множення зростання або зниження рівня тіньового
сектору країни, що погіршує або, навпаки, поліпшує
загальну соціально-економічну ситуацію всередині

держави. Нагромаджувальний ефект може бути пози-
тивним або негативним. В Україні спостерігається дія
негативного нагромаджувального ефекту факторів
впливу на рівень тіньової економіки держави.

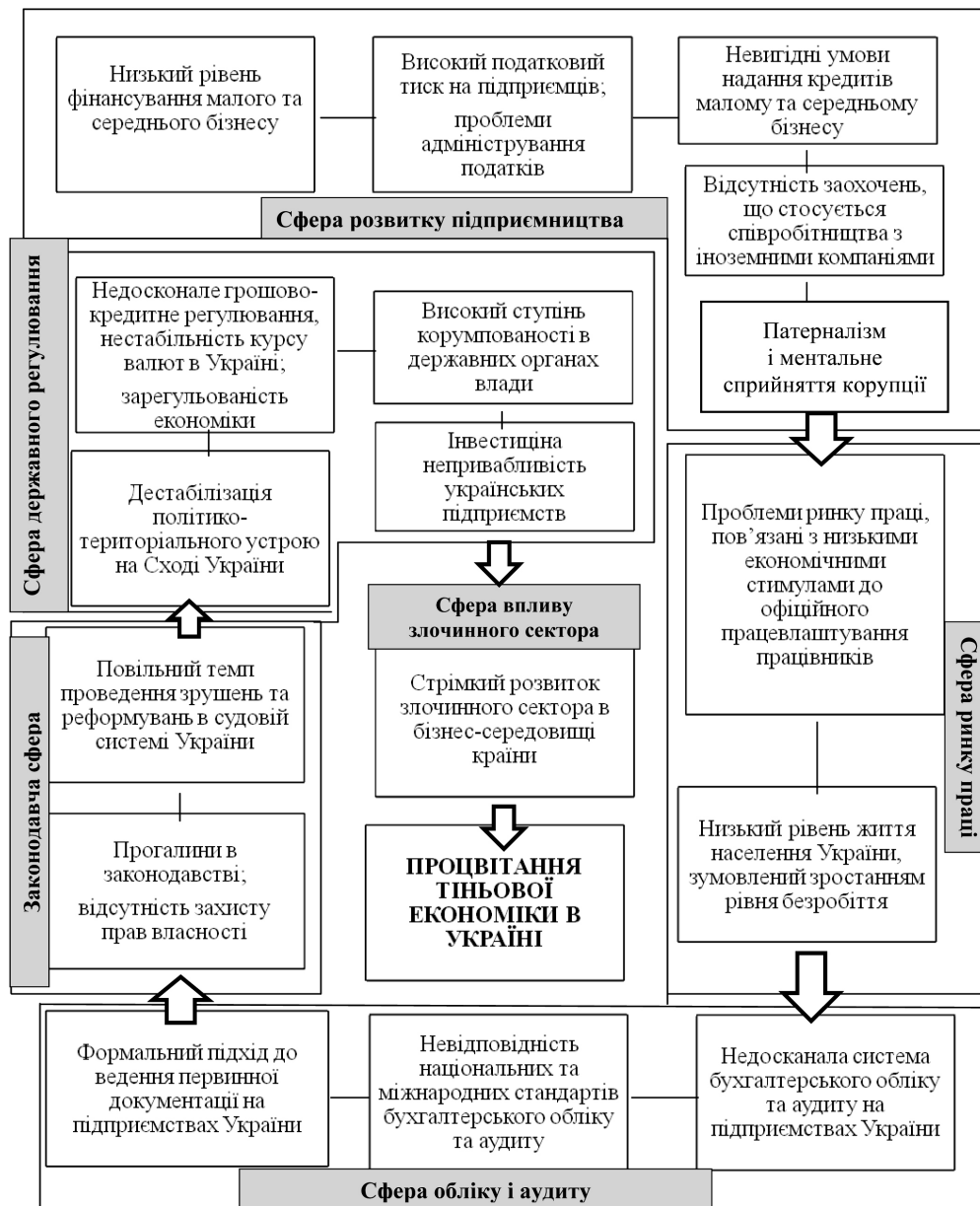

Рис. Нагромаджувальний ефект факторів впливу на рівень тіньової економіки в Україні

Примітка. Розроблено автором

Завдання, які постають перед державними органами влади України, полягають в оперативному втручанні в неконтрольованість формування тіньового сектору економіки країни, а також забезпечення і взяття під пильний контроль становлення та формування соціальної, політичної, правової, законодавчої, економічної сфер суспільного життя українців. Варто зауважити, що велику роль у підтримці заходів щодо детінізації економіки країни відіграє розвиток громадянського суспільства України. Саме від свідомості та намірів громадян залежить, наскільки ефективно будуть втілюватися заходи держави щодо детінізації української економіки в майбутньому. Відповідно до цього в державі необхідно

створити такі умови, що задовольняють потреби як державних органів влади, так і громадян, щоб обидві сторони були зацікавлені в подоланні та зменшенні впливу тіньового сектору економіки України.

Пропонуємо здійснити такі реформи, які сприятимуть зниженню рівня тінізації економіки в Україні:

- Антикорупційна реформа. Найбільші зусилля повинні бути направлені на інституційну реформу і законодавче забезпечення системи спеціалізованих заходів профілактики корупції, а також реальне покарання за корупційні дії. Важливе не лише створення спеціалізованої антикорупційної структури, але, що набагато

- важливіше, її ефективне функціонування, яке не можливе в сучасних умовах судової влади.
- Посилення ринкового регулювання економіки. Запровадження нової системи регулювання економіки замість наявної радянської. Реформування повинні зазнати органи влади і регуляторні акти, які сприяють надмірній бюрократизації. Підвищення ефективності роботи державних органів та поліпшення законодавчого забезпечення підприємницької діяльності дозволить значно зменшити стимули до тіньової діяльності та поліпшити контроль державної влади за тіньовими операціями.
 - Банківська реформа. Внесення змін до законодавства щодо забезпечення розкриття інформації про кінцевих власників банків і небанківських фінансових установ; підвищення прозорості діяльності Національного банку України щодо рефінансування банків; протидія впливу вітчизняного капіталу до низькоподаткових країн, розбудова ефективної системи повернення з-за кордону коштів та активів, отриманих злочинним шляхом унаслідок операцій із легалізації (відмивання) коштів.
 - Податкова реформа. Зменшення податкового навантаження, забезпечення ефективного податкового адміністрування та стабільності державних фінансів, забезпечення всім суб'єктам господарювання однакових умов оподаткування.
 - Судова реформа. Підвищення професіоналізму судових і правоохоронних органів, посилення незалежності від політичних процесів, зміцнення ролі конституційного правосуддя і забезпечення прозорості та неупередженості судових процесів.
 - Реформа ринку праці. Передумовою детінізації ринку праці є реформа пенсійної системи. Адже наявна система пенсійного забезпечення не створює стимулів для детінізації ринку – відрахування до пенсійного фонду є надто високими на тлі незадовільної системи пенсійного забезпечення. Наслідком цього є значні видатки з державного бюджету на постійне покриття дефіциту Пенсійного фонду та високі пільги для деяких категорій пенсіонерів на тлі низьких пенсій для більшості пенсіонерів.
- Реалізація запропонованих заходів дозволить знизити рівень тінізації економіки України.
- Висновки.** Виходячи з результатів проведеного дослідження визначено, що, за різними джерелами, обсяги тіньового сектору фіксується на рівні 20–50% від ВВП країни. Великий обсяг тіньової економіки в Україні також підтверджують світові рейтинги, такі як: Economic Freedom Index, Corruption Perception Index, Doing Business, World Competitiveness Report, Shadow Economy Index. Розвиток тіньового сектору в Україні спричинений багатьма інституційними факторами, які створюють нагромаджувальний ефект, що посилює нарощування тіньової української економіки. Відповідно до сформульованих факторів впливу на рівень тіньової економіки в Україні розроблено рекомендації щодо зниження рівня тіньового сектору в Україні.

Список використаної літератури

1. Фільштейн Л. М. Фінансово-економічні проблеми тіньової економіки в Україні та шляхи її легалізації / Л. М. Фільштейн // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2012. – Вип. 22 (2). – С. 191–192.
2. Приварникова І. Ю. Тіньова економіка України: причини, обсяги та шляхи їх зниження / І. Ю. Приварникова, К. В. Степанюк // Держава та регіони. – 2010. – № 2. – С. 163–167. – (Серія «Економіка і підприємництво»).
3. Тищук Т. А. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання : аналіт. доповідь / Т. А. Тищук, Ю. М. Харазішвілі, О. В. Іванов ; [за заг. ред. Я. А. Жаліла]. – Київ : Національний інститут стратегічних досліджень, 2011. – 96 с.
4. Приймак О. В. Соціально-економічні причини виникнення тіньової економіки в Україні [Електронний ресурс] / О. В. Приймак. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Staptp/2009_42/files/42_20Priymak.pdf.
5. Ангелко І. Тіньова діяльність як джерело доходу: основні форми вияву / І. Ангелко // Галицький економічний вісник. – 2010. – № 2 (27). – С. 108–115.
6. Нехайчук Ю. С. Про вплив тіньової економіки на соціально-економічний розвиток / Ю. С. Нехайчук // Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції. – 2010. – № 2 (7). – С. 24–28.
7. Сайт Міжнародного центру перспективних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.icps.com.ua>.
8. Бочі А. Тіньова економіка в Україні: причини та шляхи подолання [Електронний ресурс] / А. Бочі, В. Поворозник ; Міжнародний центр перспективних досліджень. – Режим доступу : http://icps.com.ua/assets/uploads/files/t_novaekonom_kaukra_ni.pdf.
9. Сайт Служби безпеки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/index>.
10. Іващенко М. В. Економічні наслідки «відкату» як форми рентоорієнтованої поведінки / М. В. Іващенко, І. В. Шкодін, І. В. Карпова // Бізнес Інформ. – 2015. – № 1. – С. 15–20.
11. Heritage Foundation [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.heritage.org>.
12. Transparency International [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.transparency.org>.

13. Шкодiна I. В. Динамiка розвитку фондового ринку України / I. В. Шкодiна // Актуальнi проблеми економiки. – 2010. – № 5. – С. 214–221.
14. World Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.worldbank.org>.
15. World Economic Forum [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.weforum.org>.

References

1. Filshteyn, L. M. (2012). Finansovo-ekonomichni problemy tin'ovoi ekonomiky v Ukraini ta shliakhy ii lehalizatsii [Financial and economic problems of the shadow economy in Ukraine and ways of its legalization]. Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky – Scientific works of Kirovograd National Technical University, 2 (22), 191–192 [in Ukrainian].
2. Pryvarnykova, I. U., & Stepaniuc, K. V. (2010). Tin'ova ekonomika Ukrainy: prychny, obsiahy ta shliakhy ikh znyzhennia [Shadow economy Ukraine: causes, scope and ways of reducing]. Derzhava ta rehiony. Seriiia «Ekonomika i pidpriemnytstvo» – The state and the regions. Series: Economics and Business, 2, 163–167 [in Ukrainian].
3. Tyschuk, T. A., Harazishvili, Iu. M., & Ivanov, A. V. (2011). Tin'ova ekonomika v Ukraini: mashtaby ta napriamy podolannia: analit. dopovid' [Shadow economy in Ukraine: the scope and direction of overcoming: analytic Report]. Ia. A. Zhalilo (Eds.). Kyiv : Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen [in Ukrainian].
4. Pryymak, A. V. (2009). Cotsial'no-ekonomichni prychny vynyknennia tin'ovoi ekonomiky v Ukraini [Information about social-economic causes of the shadow economy in Ukraine]. www.nbuv.gov.ua. Retrieved from http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Staptp/2009_42/files/42_20Priymak.pdf [in Ukrainian].
5. Angelko, I. (2010). Tin'ova diial'nist' iak dzherelo dokhodu: osnovni formy vyjavu [Shadow activity as a source of revenue: the basic forms of display]. Ekonomichnyi gurnal – Economic Journal, 2 (27), 108–115 [in Ukrainian].
6. Nekhaychuk, S. (2010). Pro vplyv tin'ovoi ekonomiky na sotsial'no-ekonomichnyj rozvytok [The effect of the shadow economy for social and economic development]. Naukovyj visnyk: finansy, banky, investytsii : naukovo-praktychnyj zhurnal – Scientific Journal: finance, banks, investment, scientific journal, 2 (7), 24–28 [in Ukrainian].
7. Sait Mizhnarodnoho tsentru perspektyvnykh doslidzhen [Site of International Centre for Policy Studies]. (n. d.). www.icps.com.ua. Retrieved from <http://www.icps.com.ua> [in Ukrainian].
8. Bochi, A., & Povoroznyk B. (2014). Tin'ova ekonomika v Ukraini: prychny ta shliakhy podolannia [The shadow economy in Ukraine: Causes and Cures]. (n. d.). icps.com.ua. Retrieved from <http://icps.com.ua/assets/upl9>.
9. Sait Sluzhby bezpeky Ukrainy [The site of Security Service of Ukraine]. (n. d.). www.sbu.gov.ua. Retrieved from <http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/index> [in Ukrainian].
10. Ivashchenko, M. V., Shkodina, I. V., & Karpova, I. V. (2015). Ekonomichni naslidky «vidkatu» iak formy rentoorientovanoi povedinky [Economic consequences «rollback» as a form of rent seeking]. Biznes Inform – Business Inform, 1, 15–20 [in Ukrainian].
11. Site of Heritage Foundation. (n. d.). www.heritage.org. Retrieved from <http://www.heritage.org> [in English].
12. Site of Transparency International. (n. d.). www.transparency.org. Retrieved from <http://www.transparency.org> [in English].
13. Shkodina, I. V. (2010). Dynamika rozvytku fondovoho rynku Ukrainy [The dynamics of the stock market of Ukraine]. Aktual'ni problemy ekonomiky – Actual Problems of Economics, 5, 214–221 [in Ukrainian].
14. Site of World Bank. (n. d.). www.worldbank.org. Retrieved from <http://www.worldbank.org> [in English].
15. Site of World Economic Forum. (n. d.). www.weforum.org. Retrieved from <http://www.weforum.org> [in English].